

Er naturens tålegrense et akseptabelt legitimeringsgrunnlag?

Av Peder Anker¹

Naturens tålegrense har festet seg som politisk term, knyttet til et akseptabelt legitimeringsgrunnlag for naturforvaltning. Som de fleste andre politiske termer er naturens tålegrense tilstrekkelig vag til å inkludere ulike verdisyn. Men hvilke verdisyn? Hva menes med natur i tålegrensen? Hvor går grensen i denne natur og er grensen tålelig? Ved å utdype disse spørsmål, argumenterer forfatteren for at offentlige myndigheter, ut fra en snever definisjon av naturens tålegrense, stimulerer til et ekspertvelde med begrenset legitimitet i fastsettelse av akseptable belastningsnivå for forurensning.

Naturens tålegrense har festet seg som politisk term, knyttet til et akseptabelt legitimeringsgrunnlag for naturforvaltning. Som de fleste andre politiske termer er naturens tålegrense tilstrekkelig vag til å inkludere ulike verdisyn. Men hvilke verdisyn? Hva menes med natur i tålegrensen? Hvor går grensen i denne natur og er grensen tålelig? Ved å utdype disse

spørsmål, vil jeg her argumentere for at offentlige myndigheter, ut fra en snever definisjon av naturens tålegrense, stimulerer til et ekspertvelde med begrenset legitimitet i fastsettelse av akseptable belastningsnivå for forurensning.

Tanken om naturens tålegrense trenger minst to avklaringer: For det første en logisk klargjøring med hensyn til

PEDER ANKER er magister i filosofi, og tilknyttet Senter for teknologi og menneskelige verdier (TMV) ved Universitetet i Oslo

premissene i fastsettelsen av tålegrensen. Dette for å antyde hvorfor man ikke kan fastsette en entydig tålegrense. For det andre er det verdt å synliggjøre naturforståelsens normative innhold ved fastsettelse av tålegrenser. Dette kan illustreres ved at *naturen* i naturens tålegrense kan forstås på mange ulike måter. Avslutningsvis antydes hva som er et akseptabelt belastningsnivå, ved å knytte akseptabilitet til et pluralistisk demokrati.

Premissene i naturens tålegrense

De fleste forskere reserverer seg fra å trekke entydige tålegrenser. Tilbakehol-

denheten kan skyldes frykten for å begå den såkalte "naturalistiske feilslutning". Det vil si at man trekker normative slutninger på grunnlag av deskriptive (objektive) premisser. En *grense* er gjerne noe objektivt definerbart, mens *tålebegrepet* derimot kobler inn et normativt element, en

moralsk referanse. Selve tålegrensebegrepet synes slik å bære med seg så vel deskriptive som normative premisser, og en slutning fra deskriptive premisser til normative konklusjoner er logisk ugyldig. Ut fra en slik tanke har det utviklet seg en "arbeidsdeling" der naturvitenskap tar seg av grensedragning i naturen og offentlige myndigheter fastsetter den akseptable tålegrense. Denne arbeidsdeling er imidlertid problematisk fordi det

ikke finnes noe slikt som objektive grenser i naturen, og fordi samarbeidet mellom naturvitenskap og myndigheter kan ha svak politisk legitimitet.²

Det er problematisk å anta at det finnes en verdinøytral deskriptiv vitenskap, fordi all naturvitenskap har en historisk betinget verdibelastet naturforståelse. Det betyr at *naturen* i termen *naturens tålegrense* er en normativ størrelse. Bare innenfor en bestemt naturforståelse kan man trekke gyldige normative slutninger om naturens tålegrense. Slike normative slutninger har da en *begrenset gyldighet* bare for dem som godtar denne naturforståelse. Slik vil et svar på hva som er naturens tålegrense avhenge av hvilket natursyn man legger til grunn. Ulike forskere og ikke minst ulike samfunnsaktører kan forstå ulike ting med *natur* og dermed trekke ulike tålegrenser. Naturbegrepet trenger derfor en verdimeessig avklaring, fordi det illustrerer hvilke implisitte verdiforutsetninger som legges til grunn i forskningens og legfolks vurdering når de trekker tålegrensen.

Fem ulike naturforståelser

Det kan da se ut til at ordet *natur* i naturens tålegrense har minst fem ulike betydninger. Disse er, ifølge Hans Fink, "naturen som det uberørte", "naturen som det landlige", "naturen som det jordiske", "naturen som det lovmessige" og til slutt "naturen som det helhetlige".³ Disse må forstås som dagens *arketyper* av naturforståelse. I reell debatt vil kombinasjoner av disse selvfølgelig være det gjeldende. Poenget er at naturens tålegrense divergerer innen respektive naturforståelser. Dette fordi samfunnet består av et mangfold av ulike måter å forstå naturens tålegrense på. Hva som er den beste metode

Premiss 1: Grense-begrepet (*deskriptivt*)

Premiss 2: Tåle-begrepet (*normativt*)

Konklusjon: Tålegrense (*ugyldig*)

Naturalistisk feilslutning

Premiss 0: Natur-forståelse (*normativt*)

Premiss 1: Grense-begrepet (*normativt*)

Premiss 2: Tåle-begrepet (*normativt*)

Konklusjon: Tålegrense (*ugyldig*)

Normativ slutning

for å finne naturens tålegrense vil være gjenstand for en vedvarende vitenskapelig og offentlig debatt.

Naturens tålegrense i den uberørte natur

Naturen som noe uberørt henspiller på at denne ikke er bearbeidet av mennesker. Det er menneskets arbeid med naturen som gjør et natur-landskap til et kulturlandskap. Begrepet *kultur* kommer av det latinske *colo* som betyr "å dyrke", altså bearbeidelse. Nå forbinder man gjerne kultur med f.eks. musikk og litteratur, kultur i en slik betydning er da bearbejdede åndsevner. Et eksempel kan her være et lite barn som i utgangspunktet er uberørt natur og siden blir kultivert. Parallelt er villmark uberørt natur som siden blir dyrket og kultivert. Gamle gårder blir betegnende ofte kalt kulturminner med kulturmark, mens man ellers snakker om bevaring av uberørt natur, villniss og den siste villmark. Skulle man illustrere dette med et spissformulert eksempel, så går skillet mellom natur og kultur, ifølge denne naturforståelse, mellom en villrein og en reinsdyrstek. Hvis man tolker *uberørt natur* i en streng betydning, kan man spørre om det fortsatt finnes slik natur i Norge. Det dreier seg i så fall om noen få svært avgrensede områder.

Hva er så naturvern ifølge denne naturforståelse? Naturvern blir å la naturen være ved en passiv restaurering til villmark. Man må legge til rette for at naturen skal få gå sin gang uten menneskelig inngripen. Praktisk sett betyr det å hindre at natur blir kultivert. Et eksempel er deler av Vassfaret der Turistforeningen har fjernet merkete stier, slik at dalen skal få beholde sitt preg av uberørt natur. Et annet eksempel er det når skogbranner i

amerikanske nasjonalparker får herje som de vil fordi naturen er definert som et område der mennesker ikke skal bearbeide eller gjøre noe med naturens gang. Et tredje eksempel kan være Alta-saken, slagordet *la elva leve* uttrykker et ønske om å la naturen være uberørt av en (destruktiv) kultivering.

Det er en vedvarende konflikt mellom kultivering og naturvern, men også mellom kulturvern og naturvern i ovennevnte betydning. Mange naturvernere ønsker at mennesker trekker seg ut av et kulturlandskap til fordel for en villmark der naturens prosesser får overta. Kulturvernere ønsker derimot bevaring av minnesmerker. Et eksempel kan være spørsmålet om man skal la et gammelt kulturlandskap som en setervoll få gro igjen. Spørsmålet om setervollen skal få gro igjen er kanskje ikke så kontroversielt sammenlignet med en tilsvarende konflikt: Skal man bevare de eldste elektrisitetsverk og industribygg på Rjukan som viktige minnesmerker over norsk industrihistorie, eller skal man rive anlegget og la naturen være for å få restaurert villmarken?

Når natur er å forstå som helt uberørt, betyr det at selv den minste berøring er grense-overskridende. Grensen i naturens tålegrense går slik ved menneskelig aktivitet som berører eller påvirker den uberørte og upåvirkede natur. Et eksempel kan være et tre med eksos-skader: Et naturlig tre defineres som uberørt, det betyr at hvis treet viser det minste tegn på kontakt med eksospartikler, så er naturens grense overskredet. Hvorvidt dette skader, hemmer eller dreper treet er ikke relevant.

I mange konflikter kan en grenseoverskridelse være avgjørende. Et eksempel

"Skulle man illustrere dette med et spissformulert eksempel, så går skillet mellom natur og kultur, ifølge denne naturforståelse, mellom en villrein og en reinsdyrstek."

“Med denne naturforståelse går grensen i naturens tålegrense billedlig ved bymuren. I eksempelet med Oslos markagrense, går grensen ved markagrensen.”

kan være vassdragsutbygging, der valget ofte har vært mellom enten en totalrase-ring eller varig vern av et (så godt som) uberørt naturområde. I slike konflikter er en grenseoverskridelse ofte en radikal forandring av naturområdet til utbyggingsformål. Dette er en enten-eller-tenkning som gjør det vanskelig å snakke om tålegrenser siden tåle-begrepet forutsetter en gradering.

Naturens tålegrense i den landlige natur

I motsetning til skille mellom uberørt natur og bearbeidet kultur, kan natur også forstås i betydningen *det landlige* i motsetning til *det urbane*. Naturen er fortsatt å forstå som noe uberørt, men da uberørt av bylivet. Tettsteder med gårder og landlig aktivitet er noe opprinnelig og uberørt. Grensen mellom natur og kultur går fra gammelt av ved byporten og bymuren; noe som i dag kanskje kan sees analogt med Oslos markagrense.

Overgangen fra natur til kultur, i betydningen fra det landlige til det urbane, kan tolkes som positiv eller negativ. Når et naturlandskap kultiveres kan det bli forstått som enten en overgang fra det bedre til det verre, eller omvendt fra det verre til det bedre, avhengig av hvilket historiesyn man legger til grunn. Her finner man to syn på barneoppdragelse som kan forstås analogt til kultivering av naturen: Enten går oppdragelsen fra en naturlig uskyldren barndom til en fordervet kultur. Rousseau er representativ for et slik syn, og mente man måtte tilbake til naturen.⁴ Eller så blir barndommens grusomme naturtilværelse (med hekser og troll) kultivert til en herlig dannet alderdom (den vise bestefar), slik man f.eks. finner i brødrene Grimms eventyr.

Spørsmålet om hva som er best av naturtilstand eller kulturtilstand er avgjørende for hvordan man ser på naturen:

Naturen i en positiv betydning kan være noe man drar ut i om søndager for å trekke frisk luft. Naturen og det landlige er et helsemessig bra sted å leve i motsetning til byens smussige usunnhet. Betegnende er det at bønder som jobber og lever i en slik natur, av byfolk enten blir forstått som kulturens forpost i bearbeidelse (nybryting) av villmark, eller som natur-mennesker som lever et friskt og sunt liv i pakt med naturen. Bylivet kan likeledes av landlige bønder bli oppfattet som risikabelt og helsefarlig.

Naturen i en negativ betydning er enten noe farlig, trist, kjedelig eller provinsielt. Naturen som det landlige er da et lite bra sted både å leve og rekreatere. Bonden skifter rolle fra å være kulturens forpost til å bli for byfolk en treg kultursinke uten kjennskap til den urbankulturelle dannelse. Bylivet kan av landlige bønder bli oppfattet som eksotisk og kulturelt spennende i forhold til det tregre bondelandet.

Fabrikker kan i denne sammenheng bli sett på som en motsetning til det landlige. Fabrikken er en motsetning til naturen. Hjørnesteinsbedriften er enten en motsetning til et karrig og (kultur-)fattig landskap, eller den kan bli oppfattet som en stygg kontrast til naturskjønne omgivelser. I norsk industrihistorie er det en tendens til at industrien først ser på det landlige som noe negativt og provinsielt som bør bebygges. At forurensning og vassdragsutbygging ødelegger naturen er en del av den kulturelle utvikling, noe man må regne med i lys av kulturell og økonomisk vekst. Med økende bevissthet om skade på naturen ser naturforståelsen

ut til å skifte, naturen blir noe positivt man må ta hensyn til.

Med denne naturforståelse går grensen i naturens tålegrense billedlig ved bymuren. I eksempelet med Oslos markagrense, går grensen ved markagrensen. Tilsvarende kan grensen lokaliseres ved broa eller kaianlegget til et tettsted, eller ved fabrikkporten. Innenfor eller utenfor slike definerte områder vil grenser for akseptabilitet være mer flytende. Avhengig av hvilket positivt eller negativt syn man har på det landlige vil grenser i naturen enten være tolerante eller restriktive. Her vil det være et spørsmål om praktisk skjønn og offentlig debatt for hvor grensene mot det urbane skal trekkes. En bom over en vei eller en parkeringsplass ved en park kan være eksempler på grenser som trekkes mot den bymessige bilen. Ved parkeringsplassen finner man også ofte informasjonsplakater og kart som forteller om det vakre naturområdet og at nå må man gå over grensen til det landlige. Naturvern i denne betydning blir å bevare rekreasjonsområder og parker (som i byparker og nasjonalparker) for opplevelse av det landlige. Dette åpner for akseptable graderinger av skade på naturen, herav tålegrepet. En vei inn i en nasjonalpark kan f.eks. gjøre naturen lettere tilgjengelig for rekreasjon. Graden av berørthet (sti, grusvei, lokalvei, motorvei) vil være avgjørende for aksept eller tålegrense.

Mer problematisk blir det å trekke grenser med hensyn til forurensning. Det heter at forurensningen kjenner ingen grenser, man tenker da gjerne på luftforurensning som har nedslagsfelt i det landlige. Dette forsøkes løst ved å sette grensen for det landlige nærmest mulig eller ved selve utslippskilden. Uttrykket

miljømål er en fastsettelse av en tålegrense. Mengden av forurensning som skal få gå over grensen til det landlige vil avhenge av de som berøres, det vil si alle som bruker den landlige natur til jordbruk, fiske, rekreasjon, turisme osv. Denne mengde fastsettes av myndighetene etter offentlig debatt.

Naturens tålegrense i den jordiske natur

Tanken om naturen som noe jordisk tar utgangspunkt i skillet mellom en skapende Gud og den skapte jorden. Naturen er verden slik den ble skapt i overensstemmelse med skaperens plan. Naturen er hele skaperverket i motsetning til det overnaturlige himmelske eller helvete.

Selv om den jordiske natur står i motsetning til den guddommelige, er skaperverket like fullt et uttrykk for skaperens vilje. Slik kan skaperverket oppfattes som noe halvt guddommelig. Den jordiske natur står også i motsetning til det underjordiske, jorda kan derfor oppfattes som noe halvt djevelsk. Den jordiske natur har derfor blitt tillagt ulike egenskaper som man finner i uttrykkene: "naturen gjør ingenting forgjeves", "naturen er lunefull", "naturen er grusom", "naturen er mild", "naturens hevn", "naturen slår tilbake" og "moder jord". Her forutsettes det at det bak den jordiske natur står krefter av overnaturlig art. Slik heter det f.eks. at forurensning er "en synd mot skaperverket" og at forurensning viser "noe djevelsk eller ondt i vårt samfunn".

Denne naturforståelsens har implikasjoner med hensyn til menneskets livssituasjon. Det som skiller mennesket fra resten av naturen er muligheten til å nå utover det jordiske. Denne mulighet er helt fra antikken blitt sett på som farefull.

"Denne naturforståelsens har implikasjoner med hensyn til menneskets livssituasjon. Det som skiller mennesket fra resten av naturen er muligheten til å nå utover det jordiske. Denne mulighet er helt fra antikken blitt sett på som farefull."

Frihet under ansvar

ALTERNATIV FRAMTID 4/1994

I greske myter og sagn blir alltid mennesker som utfordrer gudene (det overjordiske) straffet på det grusomste.⁵ Det heter da at den som handler i overmot eller i forblindelse og strever ut over sin begrensning, ved å gjøre noe mer en det som er naturlig for mennesket, straffes av det overnaturlige. Eller som det heter i det norske ordspråket: "Hovmod står for fall". Denne tanken om menneskets overmot er relevant med hensyn til en grunnleggende skepsis mange møter industrien med. Det å etablere en fabrikk er et uttrykk for menneskets overmot, da det er forbundet med så stor risiko. Tanken er at forvaltningen bygger på usikkerhet i forskningsmateriale og at vi følgelig lever i et "risikosamfunn".⁶

Naturens tålegrense vil med et slikt natursyn få en mer overført betydning. Man kan f.eks. høre at vår kultur "lever på grensen" og at menneskets livssituasjon er "på grensen". Eksempler på slik bruk av naturens tålegrense finnes i miljølitteratur gjerne kombinert med scenarier om økonomisk krakk, det er "grenser for økonomisk vekst". Forfatterne bak miljøklassikere som *State of the World*, *The Population Bomb* og *The Limits to Growth* blir kritisert for kvasi-religiøse apokalyptiske argumenter.⁷ Menneskeheten lever over evne og dette kan angivelig føre til en hel serie med mulige naturkatastrofer som undergraver menneskehetens eksistens der naturen slår tilbake. Tanken om at jordens befolkning overskrider naturens tålegrense ved bruk av ikke-fornybare ressurser ble f.eks. lansert av Roma-klubben i 1972. Ifølge disse skal en eksponentiell økonomisk vekst ha ført til en ressurskrise eller grenseoverskridelse der verden slapp opp for gull i 1979, kvikksølv i 1983, sink i 1988, olje i 1990

og gass i 1992.⁸ Enkelte setter også opp en tidsramme for når det ikke er noen vei tilbake, for når vårt samfunn har passert naturens tålegrense i utsagn som "vi har 10 år på oss, på å snu utviklingen". Poenget i denne sammenheng er å se på retorikken som blir brukt i medielandseringen av ulike miljørelaterte forskningsprosjekter. Her er grensebegrepet brukt i forbindelse med klassisk gresk-myologisk forståelse av overmot, basert på menneskets livssituasjon i den jordiske natur.

Naturens tålegrense i den lovmessige natur

Der den jordiske natur er forstått som en kontrast til den guddommelige lov, er naturen som det fysisk-lovmessige et uttrykk for naturvitenskapens lover. Naturen i betydningen av noe lovmessig er å forstå som elementærpartikler og deres matematisk formulerbare og eksperimentelt etterprøvbare lovmessigheter. Dette i motsetning til fenomener som ikke kan forklares ut fra slike mekaniske lover. Natur i denne betydning er ufri i motsetning til menneskets frihet. Menneskets oppgave blir da å kartlegge forutsigbar lovmessighet for på den måten å kontrollere naturen, for så å nyttegjøre seg denne kunnskap til å realisere egen frihet og velferd.

Frihet og skapelse i dette perspektiv er representert ved f.eks. forskeren og industrilederen: Forskeren har forskningsfrihet, og bestreber seg på å systematisere og kartlegge naturens ufrie lovmessigheter. Industrilederen bruker en økonomisk frihet til å skape nyttige ting ved hjelp av forskerens kunnskap om naturens lovmessigheter. Mennesket settes slik over naturen. Det står mennesket fritt å bruke eller nyt-

"... en ressurskrise eller grenseoverskridelse der verden slapp opp for gull i 1979, kvikksølv i 1983, sink i 1988, olje i 1990 og gass i 1992."

“Uansett hvor bra myndighetene forvalter naturen, så er selve forvaltningstanken i strid med den dypøkologiske posisjon.”

tegjøre seg naturens ressurser ved naturbeherskelse for å realisere egen frihet.

Man kan kritisere dette syn for å iverksette en rå naturbeherskelse.⁹ En måte å svare på en slik kritikk på er å argumentere for en forsvarlig forvaltning av naturressurser. Frihet er da frihet under ansvar. Legg merke til at kontrasten fortsatt er mellom en natur bundet av fysiske lover og et fritt men moralsk bundet menneske. Tanken om en moralsk ansvarlig forvaltning av friheten til å herske over naturen er en progressiv forvaltningstanke. Vitenskapens oppgave må være å finne det for både menneskets og naturens beste sted for belastning. Det beste sted er en lokalisering av naturens grenser.

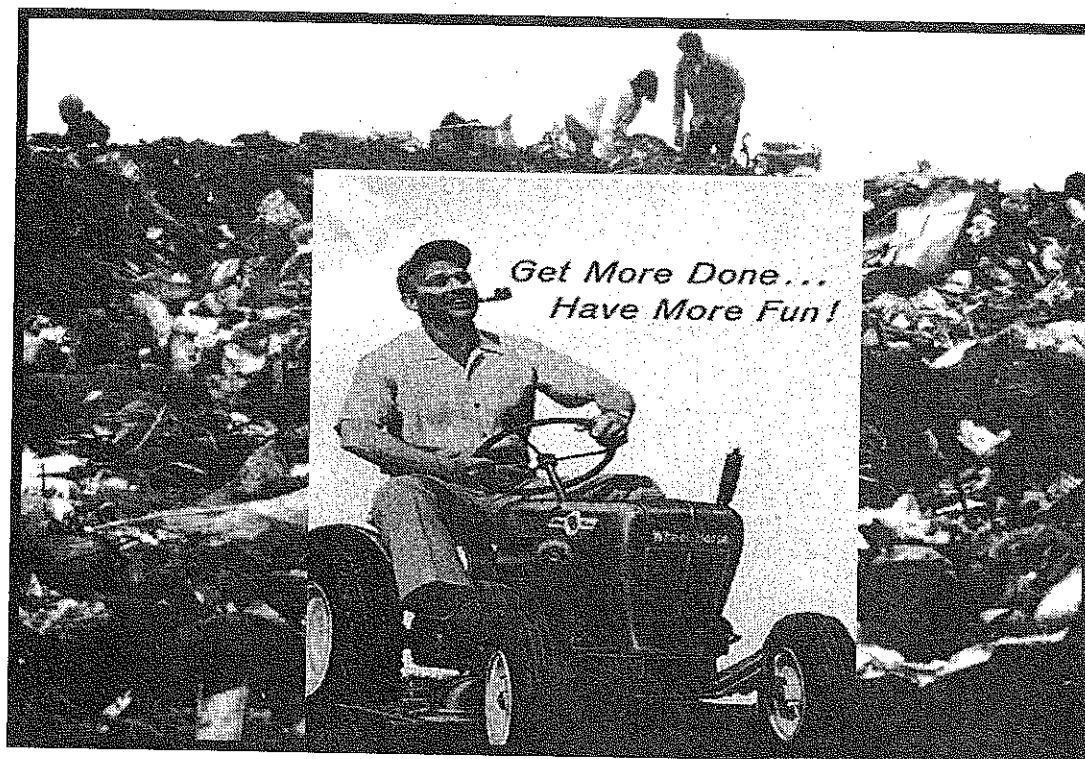
En fastsettelse av naturens tålegrense tar utgangspunkt i vitenskapelige undersøkelser som lovmessig følger av fremmede stoffers virkninger på naturen. En tålegrense knyttes til om økologiske stoff- og energisystemer tåler eller skades av en slik berøring og om denne skade er akseptabel ut fra menneskets behov f.eks. for drikkevann.¹⁰ Et annet eksempel kan være kartlegging av naturens tålegrenser for fisk i vassdrag med høyt surhetsnivå. Slik naturvitenskapelig kartlegging ved hjelp av naturlover, danner så et grunnlag for politiske beslutninger om en justering av surhetsnivået ved hjelp av kalking av vedkommende vassdrag.¹¹ Håpet er at fiskepopulasjonen tar seg opp, slik at mennesker kan høste av denne og slik øke den allmenne velferd. Denne type grensedragnings har paralleller til offentlige myndigheters forvaltningspolitikk. Forurensningstilsynets direktør Harald Rensvik skriver f.eks. om tålegrensekart for vurdering av konsekvenser og strategier, kart som skal være nyttige i den offentlige forvaltning.¹²

Naturens tålegrense i den helhetlige natur

Noen vil mene at det er meningsløst å sette natur opp som en kontrast til det være seg kultur, urbanitet, det overjordiske eller frihet. Man må isteden oppheve kontrasten og heller se alt som uttrykk for natur og naturlighet. Alt som i de foregående perspektiver var unaturlig er å forstå som ulike lave erkjennelsesnivåer for hva som er naturlig.

Natur er de enkelte tings måte å være på, det være seg deler eller helheter av økologiske sammenhenger. Målet for mennesket er en erkjennelse av menneskets natur som deler av en økologisk helhet: menneskets natur slik den kommer til uttrykk i utsagn som “jeg skal naturligvis gjøre det” eller “dette er naturlig for meg”. Spørsmålet blir så i hvilken grad man har erkjent denne menneskets naturlige økologiske tilhørighet. Det som kan oppfattes som motsetninger til naturen, er egentlig bare en inadekvat erkjennelse av menneskets plass og økologiske væremåte. Dypøkologien prøver å utarbeide et normativt program for en dypere erkjennelse av menneskets natur i økologiske relasjoner.¹³ Samtidig retter de en kritikk mot grunn inadekvat erkjennelse av menneskets plass i naturen. Menneskene i industrisamfunnet lever i en skinnforståelse av hva det vil si å være menneske, en skinnforståelse av hva som er menneskets natur.

Dypøkologien er radikal med hensyn til naturens tålegrenser. Mennesket er ikke i noen særstilling i naturen. Alle levende vesener har verdi i seg selv, mennesket har derfor ikke noen rett til å forvalte naturen til nytte for snevre behov, men bare for å dekke *vitale behov*. Uansett hvor bra myndighetene forvalter

naturen, så er selve forvaltningstanken i strid med den dypøkologiske posisjon. Selv om industri klarer å redusere forurensningen lokalt, så er like fullt industrien globalt sett med på å forverre miljøsituasjonen. Hele det økonomiske, ideologiske og teknologiske grunnlag i vårt samfunn må endres. Omstillingen industrien nå er inne i, er bare en overfladisk reform og ingen dyperegående endring. Endringen skal isteden søke livskvalitet og ikke levestandard. Mange miljøvernere søker å endre industriens holdninger

med hensyn til dette ved f.eks. ikke-voldelige aksjoner. Aksjoner som både er rettet mot de enkelte saker, men som også er ment å ha en oppdragende funksjon. Aksjonene skal motivere til en dypere refleksjon i industrien, forvaltningen og offentligheten om menneskets forhold til naturen.

Naturens tålegrense ifølge offentlige myndigheter

Statens forurensningstilsyn, Miljøverndepartementet og Direktoratet for natur-

“Oppsummerende ser naturforståelsen og tålegrensen ifølge offentlige myndigheter ut til å være influert av en kombinasjon av naturen som det landlige og naturen som det lov-messige.”

forvaltning bruker følgende standard-definisjon på naturens tålegrense:

a quantitative estimate of an exposure to one or more pollutants below which significant harmful effects on specified sensitive elements of the environment do not occur according to present knowledge.¹⁴

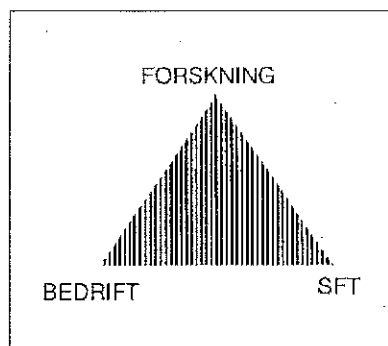
Hvilken naturforståelse røper definisjonen? Uttrykket “significant harm” røper at naturforståelsen ikke kan være naturen som *det uberørte*, siden enhver effekt, uansett om den gjør skade av betydning eller ikke, vil gjøre natur til en form for kultur og slik være grenseoverskridende. Da ligger definisjonen som helhet nærmere naturen som *det landlige*: Uttrykk som “of the environment”, “effects on” og “exposure to” er det rimelig å tolke slik at de viser til naturen som det landlige. Hadde naturforståelsen vært inspirert av naturen som *det jordiske* ville definisjonen i større grad inkludert det globale perspektiv, med en helhetlig vurdering av problemer knyttet til økonomisk vekst, energiforbruk, forbruk av olje som ikke-fornybar ressurs eller bauxitt-utvinning i den tredje verden. Uttrykk som “a quantitative estimate”, “exposure” og “sensitive elements” viser til muligheten for kartlegging av data i *den lov-messige* natur. Dette underbygges i ønsket om operasjonaliserbare tall som kan inngå i planlegging av naturforvaltningen. Man kan derfor med rette si at det ligger en moderne forvaltningsfilosofi bak begrepet naturens tålegrense.¹⁵ Planlegging ved hjelp av tålegrense-kart forutsetter en lov-bestemt natur. Uttrykket “a quantitative estimate” uten videre presisering utelukker en *helhetlig* naturforståelse. Fra et dypøkologisk synspunkt kan man spørre om hvorfor definisjonen ikke inkluderer

en kvalitativ vurdering. Likeledes røper uttrykket “harmful effects” en mulig utilitaristisk fokusering på effekter av forurensning og ikke en innlevelse i naturens iboende verdi. Oppsummerende ser naturforståelsen og tålegrensen ifølge offentlige myndigheter ut til å være influert av en kombinasjon av naturen som det landlige og naturen som det lov-messige. Naturens tålegrense bygger på en forvaltning innen disse to natursyn.

Akseptable belastningsnivå

Som vist finnes det et mangfold av ulike måter å forstå naturens tålegrense på, og følgelig et mangfold av ulike svar på hva som er et akseptabelt belastningsnivå for forurensning. Vi lever i et pluralistisk samfunn med ulike forståelser, ikke bare av akseptable belastningsnivå, men også ulike verdiperspektiver på hva som er det gode liv. Et levende demokrati kjennetegnes av et mangfold av ulike meninger og standpunkter om hva som er den gode offentlige styring. Et demokratisk poeng er at ingen skal ha en absolutt enerett til å bestemme hva som måtte være akseptabelt. Legitimiteten av en demokratisk beslutning er knyttet til at avgjørelser er fattet på grunnlag av en offentlig debatt mellom ulike verdisyn.

Hvem skal så delta i beslutningsprosessen om akseptable belastningsnivå? Svaret er alle som direkte eller indirekte hevder at de i større eller mindre grad blir belastet av forurensningen. Faren ligger i at et ekspertvelde av forskere, miljøsjefer og byråkrater bestemmer hva som er et akseptabelt belastningsnivå uten å gå i aktiv dialog med alle de som faktisk berøres av forurensningen. Offentlig debatt om akseptable belastningsnivå kan gå i to “fallgruver”: Debatten kan enten eksklud-

dere dem debatten berører eller den kan holde et så høyt saklighetsnivå at avgjørelser blir tatt over hodet på berørte parter. Kombinasjonen av disse lyter anvendt på tålegrenseproblematikken kan illustreres med "jerntriangelet": En forskergruppe definerer tålegrenser ut fra et bestemt natursyn, og dette blir så grunnlaget for en debatt mellom offentlige myndigheter og lokale bedrifter. Disse blir så, på bakgrunn av denne forskning, enige om akseptable belastningsnivå i konsesjonsavtaler. Da har man et jerntriangel mellom forskning, bedrifter og myndigheter som stenger ute mange miljøvernere og legfolk med divergerende natursyn. Det er av jern i den forstand at debatten er lukket av en bestemt naturforståelse. Utenforstående mangler ikke bare midler og kunnskap til å bryte inn i avgjørelsesprosessen, men må også innordne seg det offisielle natursyn for å bli tatt hensyn til i beslutningsprosedyren.

Det problematiske med dette er at de som faktisk berøres (på godt og vondt) av forurensningsutslipp ikke er med i beslutningsprosessen, de er ekskludert av et ekspertvelde. Nå kan det innvendes at både forskere, bedriftene og SFT forsøker å ta med både miljøvernere og legfolk i høringsprosesser. Dette er bra, problemet er imidlertid at slike kan fungere skinn-demokratisk. På grunn av nevnte diver-

gerende natursyn kan høringsuttalelser bli satt til side i beslutningsprosessen, eller også bli innhentet på et så sent tidspunkt at de ikke får noen realitetsvurdering. Men høringsuttalelser er ikke nok, da det er en vesensforskjell på *uttalelse* og *deltagelse*. Begge deler er helt sentralt for legitimiteten av en demokratiske beslutning. Legitimitet er knyttet til rettsprinsipper om alles politiske frihet: for det første frihet fra beslutninger hvor man ikke får anledning til å uttale seg og si sin mening om en sak, og for det andre frihet til å delta i beslutninger som angår både en selv og hele samfunnet. Det betyr at et akseptabelt belastningsnivå er akseptabelt når alles rett til både uttalelse og deltagelse i beslutningsprosessen er respektert. Sagt på en annen måte: et belastningsnivå er ikke akseptabelt hvis de som berøres av forurensningen verken har hatt anledning til å uttale seg eller delta i beslutningsprosessen som leder opp til en konkret konsesjonsavtale.

Nå kan det innvendes at legfolk og eksperter vil vurdere hva som er et akseptabelt belastningsnivå forskjellig. En tommelfingerregel som kan ta hensyn til denne innvending kan være at der folk flest ifølge ekspertene *overdriver* frykten for miljøskade, og derfor vil sette en lav grense for akseptabilitet, der er det befolkningens syn som er styrende for akseptabilitet. Når det derimot gjelder overveielser der folk flest ifølge ekspertene *undervurderer* muligheten for miljøskade og derfor vil sette en høy grense for akseptabilitet, der bør ekspertenes syn være veiledende for fastsettelse av belastningsnivå.¹⁶

Konklusjon

Generelt er et belastningsnivå akseptabelt når alle berørte parter rett til både utta-

"Faren ligger i at et ekspertvelde av forskere, miljøsjefer og byråkrater bestemmer hva som er et akseptabelt belastningsnivå uten å gå i aktiv dialog med alle de som faktisk berøres av forurensningen."

lelse og deltagelse i beslutningsprosessen er respektert. Det forutsetter for det første at beslutningsprosedyrer må følge felles spilleregler for demokratisk debatt. For det andre, at beslutningsprosedyrene aksepterer mangfoldet av ulike verdi- og natursyn i debatten om tålegrenser. For det tredje, at belastningsnivået er bestemt etter en debatt med høyt saklighetsnivå uten at dette utvikler seg til et ekspertvelde. For det fjerde, at beslutninger er bestemt etter en debatt i alle fora: det vil si en debatt med seg selv, en debatt med lokalbefolkningen, en nasjonal og (i disse EU-tider) internasjonal debatt.

Noter

- 1 Takk til prof. Francis Sejersted og Matthias Kaiser for verdifulle kommentarer. Artikkelen er en oppsummering av hovedpunkter i mitt arbeidsnotat: *Er naturens tålegrense et akseptabelt belastningsnivå?* (TMV-senteret, Universitetet i Oslo, notat nr. 73/1994). Arbeidet med tålegrenseproblematikken har vært finansiert av og publisert innen "Prosjekt for effektstudier av industriutslipp fra primæraluminiumsverk i Norge".
- 2 Arne Næss: *Anklagene mot vitenskapen*. (Oslo: Universitetsforlaget, 1980).
- 3 Hans Fink: "Humanøkologiens naturbegrep", *Humanekologi*, nr. 3/4 1993.
- 4 Jean-Jacques Rousseau: *Om ulikheten mellom menneskene - dens opprinnelse og grunnlag*. (Oslo: Aschehoug, 1984).
- 5 Ovids: *Forvandlinger*. (København: Centrum, 1989).
- 6 Kjetil Gjølme Andresen: *Akseptabel risiko. Om fastsettelse av tålegrenser i risikosamfunnet*. Arbeidsnotat nr. 60, TMV-senteret 1993, Universitetet i Oslo.
- 7 Lester Brown (red.): *State of the World*. Worldwatch Institute, (London: Earthscan Publications.), Paul Ehrlich: *The Population Bomb*. (Revidert utgave, New York: Ballantine Book, 1972). Ronald Bailey: *Eco-scram; The False Prophets of Ecological Apocalypse*. (New York: St. Martin's Press, 1993).
- 8 Donella Meadows (et. al.): *The Limits to Growth: A Report for the Club of Rome's Project on the Predicament of Mankind*. (London: A Potomac Associates Book, Earth Island Limited, 1972), s. 56-60.
- 9 Andrew McLaughlin: *Regarding Nature; Industrialism and Deep Ecology*. (Albany: State University of New York Press, 1993).
- 10 Atle Hindar: *Nåværende og akseptabel belastning av Hartevatn ved Hovden i Setesdal*, NIVA rapport 0-90010, 1989.
- 11 Se f.eks. Arne Henriksen & Trygve Hesthagen: *Critical load exceedance and damage to fish populations*, NIVA fagrapport nr. 43, Programmet Naturens Tålegrenser, Miljøverndepartementet 1993.
- 12 Harald Rensvik: "Har miljømyndighetene bruk for tålegrenser - kan de bli nyttige redskaper i forvaltningen?" *Vann*, nr. 2/1993.
- 13 Arne Næss: *Ecology, community and Lifestyle*. (Cambridge: Cambridge University Press, 1989).
- 14 Miljøverndepartementet: *Naturens tålegrenser, statusrapport fra Arbeidsgruppen*, desember 1991. Definisjonen følger anbefalingen til Economic Commission of Europe.
- 15 Hessen, Dag O.: "Naturens tålegrenser - hva er det? Naturkonstanter eller menneskekonstruerte definisjoner?", *Vann*, nr. 2/1993.
- 16 Nasjonal forskningsetisk komité for naturvitenskap og teknologi: *Oppdrettslaks - en studie i norsk teknologit utvikling*, publikasjon nr. 4, 1993.